

DOSAP ile Modern Bir Rihle: Ürdün’de Hadis İlmî ve Tartışmaları Mustafa Tatlı*

doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.22

Sayı: 2 | Ekim 2026

E-ISSN: 3108-8147

Doktor Öğretim Üyesi, Kütahya
Dumlupınar Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı,
Kütahya/Türkiye

E-mail: mustafa.tatli@dpu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-7573-2896
https://ror.org/03jtrja12

Makale Türü: Rihle Anlatıları

Geliş Tarihi: 31.12.2025

Kabul Tarihi: 07.04.2026

Yayın Tarihi: 25.10.2026

Değerlendirme: Bu yazı, editör kurulu
tarafından incelenmiştir.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma
sürecinde bilimsel ve etik ilkelere
uyulduğu ve yararlanılan tüm
çalışmaların kaynakçada belirtildiği
beyan olunur.

Benzerlik Taraması: Yapıldı.
iThenticate / turnitin.com

Etik Bildirim: dergi@nukkadhadis.com
- nukkadhadis.com

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan
edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek
için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide
yayınlanan çalışmalarının telif hakkına
sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0
lisansı altında yayımlanmaktadır.

...

nukkadhadis.com

Öz

Bu çalışma, YÖK Doktora Sonrası Araştırma Programı (DOSAP) kapsamında el-Câmiatü'l-Ürdüniyye merkezli yürütülen 80 günlük ilmî rihlenin tespit ve izlenimlerini sunmaktadır. Yazıda bir yandan başvuru ve hazırlık süreçleriyle sahadaki pratik adımlar aktarıl-makta, diğer yandan üniversite dersleri, semâ meclisleri ve mülakatlar üzerinden ülkedeki hadis mirası ile ihtilaflı hadislere yaklaşımlar irdelenmektedir. Ürdünlü muhad-dislerin ricâl, ilel, usûl ve tahrîc gibi teknik alanlarda yetkin ve metne hakim oldukları; buna mukabil hadis tarihine dair çağdaş yaklaşımlara mesafeli durdukları müşahede edil-miştir. İhtilaflı rivayetlerde lafza bağlı selefî tutumun yanı sıra, metinleri reddetmeksizin lügat, makâsıd, fıkıh usûlü ve ictihad ekseninde tevil eden zengin bir anlama çabası öne çıkmaktadır. Araştırma, kısıtlı zamanda yürütülen planlı bir ilmî seyahatin imkanlarını göstermekte ve somut veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, DOSAP, Ürdün, Rihle, Tartışmalı Rivayetler.

Atıf: Tatlı, Mustafa. "DOSAP ile Modern Bir Rihle: Ürdün’de Hadis İlmî ve Tartışmaları". *Nukkad Hadis Araştırmaları Dergisi* 2 (Ekim 2026), 141-160.
doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.22

A Modern Rihla with DOSAP: Hadith Scholarship and Debates in Jordan Mustafa Tatlı*

doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.22

Issue: 2 | October 2026

E-ISSN: 3108-8147

*Assistant Professor, Kütahya
Dumlupınar University, Faculty of
Theology, Kütahya/Turkey

E-mail: mustafa.tatli@dpu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-7573-2896>
<https://ror.org/03jtrja12>

Article Type: Scholarly Travels
Narratives

Date Received: 2025-12-31

Date Accepted: 2026-04-07

Date Published: 2026-10-25

Review: This paper has been reviewed
by the editorial board.

Ethical Statement: It is declared that
scientific and ethical principles have
been followed while conducting and
writing this study and that all the
sources used have been properly cited.

Plagiarism checks: Yes. iThenticate /
turnitin.com

Complaints: dergi@nukkadhadis.com -
nukkadhadis.com

Conflicts of Interest: The author(s) has
no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s)
acknowledge that they received no
external funding to support this
research.

Copyright & License: Authors
publishing with the journal retain the
copyright to their work licensed under
the CC BY-NC 4.0.

...

nukkadhadis.com

Abstract

This study presents the findings and observations of an 80-day scholarly rihla conducted at the University of Jordan within the scope of the Council of Higher Education's Post-Doctoral Research Program (DOSAP). The paper shares the application and preparation procedures alongside practical field steps, while also examining the country's Hadith heritage and approaches to controversial Hadiths through university lectures, sama' gatherings, and academic interviews. It is observed that Jordanian Hadith scholars possess high competence and textual mastery in technical areas such as rijal, 'ilal, usul, and takhrij, whereas they remain distant from contemporary approaches to Hadith history. Regarding controversial narrations, alongside the literalist/Salafi stance that adheres strictly to the text, a rich interpretive framework emerges that explains rather than rejects narrations through linguistics, maqasid, usul al-fiqh, and ijtihad. Ultimately, this research demonstrates the possibilities of a well-planned scholarly journey executed within a limited timeframe and provides concrete data.

Keywords: Ḥadīth, DOSAP, Jordan, Rihla, Controversial Narrations.

Citation: Tatlı, Mustafa. "DOSAP ile Modern Bir Rihle: Ürdün'de Hadis İlimi ve Tartışmaları". *Nukkad Hadis Araştırmaları Dergisi* 2 (Ekim 2026), 141-160.
doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.22

رحلة حديثة مع برنامج DOSAP: علوم الحديث والمناقشات الحديثة في الأردن مصطفى تاتلي *

الملخص

تقدم هذه الدراسة الملاحظات والنتائج المستخلصة من رحلة علمية استمرت ثمانية أيام، أجريت في الجامعة الأردنية ضمن إطار برنامج (DOSAP) التابع لمجلس التعليم العالي التركي. تشارك الورقة إجراءات التقديم والتحضير إلى جانب الخطوات الميدانية العملية، وتتناول في الوقت نفسه تراث علوم الحديث في الأردن ومناهج التعامل مع الأحاديث المختلف فيها، وذلك من خلال المحاضرات الجامعية، ومجالس السماع، والمقابلات العلمية. ويُلاحظ أن علماء الحديث الأردنيين يتمتعون بكفاءة عالية وتمكن متين من النصوص في المجالات الفنية كعلم الرجال، والعلل، والأصول، والتخريج، في حين يبقون بمنأى عن المقاربات المعاصرة لتاريخ الحديث. وفيما يخص الروايات المختلف فيها، يبرز إلى جانب الموقف الظاهري/السلفي المتمسك بحرفية النص، جهد تأويلي ثري يسعى إلى توجيه النصوص وتفسيرها عبر اللغة، والمقاصد، وأصول الفقه، والاجتهاد بدلاً من ردها. وتُظهر هذه الدراسة في محصلتها إمكانات الرحلة العلمية المخططة في إطار زمني محدود، وتقديم معطيات ملموسة قائمة على المعيشة الميدانية.

الكلمات المفتاحية: الحديث، DOSAP، الأردن، الرحلة، الأحاديث المشككة.

doi: doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.22

Issue: 2 | October 2026

E-ISSN: 3108-8147

* أستاذ مساعد، جامعة كوتاهيا دولوميينار، كلية
الإلهيات، كوتاهيا/تركيا

E-mail: mustafa.tatli@dpu.edu.tr

https://orcid.org/0000-0001-7573-2896

https://ror.org/03jtrja12

نوع المقال: رحلات علمية

تاريخ الاستلام: 2025-12-31

تاريخ القبول: 2026-04-07

تاريخ النشر: 2026-10-25

مراجعة المقالة: تمت مراجعة هذه الكتابة من قبل
هيئة التحرير.

بيان أخلاقيات البحث: يُصرح بأنه تم اتباع
المبادئ العلمية والأخلاقية أثناء إجراء وكتابة هذه
الدراسة، وأن جميع المصادر المستخدمة قد تم
الاستشهاد بها بشكل صحيح.

فحص الانتحال: نعم iThenticate
/ turnitin.com

شكاوى ومقترحات:

dergi@nukkadhadis.com

- nukkadhadis.com

تضارب المصالح: ليس لدى المؤلف (المؤلفين) أي
تضارب مصالح للإعلان عنه.

الدعم المالي: يؤكد المؤلف (المؤلفون) أنهم لم
يتلقوا تمويلاً خارجياً لدعم هذا البحث.

الحقوق والترخيص: يحتفظ المؤلفون الذين
ينشرون في هذه المجلة بحقوق الطبع والنشر
لأعمالهم المرخصة بموجب رخصة المشاع
الإبداعي نُسب المُصنَّف - غير تجاري 4.0 دولي
(CC BY-NC 4.0).

...

nukkadhadis.com

الاقتباس: Tatli, Mustafa. "DOSAP ile Modern Bir Rihle: Ürdün'de Hadis İlimi ve Tartışmaları". *Nukkad Hadis Araştırmaları Dergisi* 2 (Ekim 2026), 141-160.
doi.org/10.67764/nukkad.2026.2.22

Giriş

Rihleler, hadis ilminin karakterini ve ruhunu yansıtan en köklü eylemlerden biridir. Her ne kadar klasik rihleler asıl misyonlarını asırlar öncesinde tamamlamış görünse de günümüz ilim talipleri için bu heyecanı ve duyguyu kısmen de olsa hissetmek hala mümkündür. Geçmişte olduğu gibi bugün de rihleye çıkmadan önce güzergahtan maddi imkanlara, zamandan ailevi koşullara kadar ciddi bir hazırlık dönemi gerekir. İlk rihlesinde Kûfe'ye annesinden izin almadan giden ve maddi imkansızlıklar sebebiyle üç ay sonra hastalanarak dönmek zorunda kalan Ahmed b. Hanbel'in tecrübesi, bu hazırlığın ve şartların ne denli belirleyici olduğunu gösteren müstesna bir örnektir. Günümüzde şartları bir nebze de olsa Ahmed b. Hanbel'in karşılaştığı zorluklara benzeyen ve yurt dışı ilmi tecrübe arayışında olan araştırmacılar için YÖK'ün sunduğu Doktora Sonrası Araştırma Programı (DOSAP), son derece kıymetli bir fırsattır. Bu program, doktorasını tamamlamış araştırmacılara alan kısıtlaması olmaksızın yurt dışında ilmî çalışma olanağı sağlamaktadır. Bendeniz de 2024 yılının yazında, Ürdün'de 80 günlük bir süreyle bu imkandan yararlandım. Yükseköğrenimini yurt içinde tamamlayıp yurt dışı akademik saha tecrübesi kazanmak isteyen meslektaşlarım için, sürecin pratik adımlarını tanıtan ve elde edilen birikimi paylaşan bir yazının yol gösterici olacağını umuyorum. Bu çalışmada, öncelikle programın pratik süreçlerine, ülke tercihinin perde arkasına ve genel izlenimlerime yer vereceğim. Yazının ana gövdesinde ise kısıtlı bir süre içerisinde ve imkanlar dahilinde gerçekleştirdiğim araştırmam çerçevesinde; Ürdün'deki üniversite derslerinden sivil toplum kuruluşlarındaki konferanslara, geleneksel hadis meclislerinden akademisyenlerle yapılan mülakatlara kadar elde edebildiğim gözlem ve birikimleri paylaşacağım. Böylece sınırlı bir zaman diliminde nasıl bir saha çalışması yürütülebileceğine dair de pratik bir tablo sunmayı umuyorum. Daha uzun süreli tecrübe aktarımları için benim de kendilerinden istifade ettiğim YLSY bursu kapsamında yurt dışında lisansüstü öğrenimini tamamlayan meslektaşlarımıza başvurulabilir. Yazının ilk bölümü genel bir araştırmacı kitlesine hitap ederken, devam eden sayfalarda özellikle İslami ilimler ve hadis sahasındaki araştırmacılara katkı sunmayı hedefledim.

1. DOSAP Programı, Ülke Tercihi, Genel İzlenimler

1.1. DOSAP Programı

YÖK tarafından yürütülen Doktora Sonrası Araştırma Programı (DOSAP), yurt içinde yetişip yurt dışında akademik saha deneyimi kazanmak isteyen araştırmacılar için gerçekten ufuk açıcı bir olanak sunuyor. Program ilk defa 2023 yılında çağrıya çıkmıştı. 2024'te tek çağrı yapılırken, 2025'te bu sayı üçe, 2026 yılında ise dört çağrıya yükseltildi. Programın en cazip yönü, herhangi bir alan kısıtlaması

olmaksızın belirli akademik kıstasları ve dil yeterliliğini sağlayan tüm araştırmacıları desteklemesidir.¹

2026 yılı itibarıyla yılda dört defa çağrıya çıkılması ve en önemlisi sonuç takviminin önceden ilan edilmiş olması, araştırmacılar için planlama yapmayı son derece kolaylaştırdı. Nitekim ben 2024 yılındaki başvuru sürecimde takvim henüz netleşmediği için kabul mektubundaki tarih ile YÖK'ün sonuçları açıklama tarihi arasında ciddi bir çakışma ve belirsizlik yaşamıştım. Bundan dolayı 3 aylık sürenin ilk on gününü değerlendiremedim. Güncel uygulamada bu belirsizliklerin ortadan kalkması, başvuru yapacak meslektaşlarımız için büyük bir avantaj olmuştur. Başvuru süreci ilk bakışta sadece dijital bir form doldurmaktan ibaret görünse de işin yazışma boyutunu da takip etmek gerekiyor. İşlemler doğrudan sis.yok.gov.tr/burslar/ adresi üzerinden yapılıyor. Sistem üzerinden başvuru yapıldıktan sonra, bu başvurunun görev yaptığınız üniversite tarafından onaylanıp senato kararının çıkarılması ve resmî olarak YÖK'e iletilmesi gerekiyor. Bu nedenle YÖKSİS üzerinden başvurunuzu tamamlamadan önce kendi kurumunuzdaki izin süreçlerini hemen başlatmanız, senato kararlarının başvuru takvimine yetişmesi açısından son derece önemli.

1.2. Ülke Tercihi ve Araştırma Konusunu Belirleme

Araştırma alanım ve programın şartları açısından Ürdün ve el-Câmiatü'l-Ürdüniyye² en uygun seçenek oldu. Bu tercihi yaparken hem kurumsal yapıyı hem de ilmî imkanları göz önünde bulundurdum. Ürdün'de kamu ve üniversite sisteminin oturmuş olması süreci takip etmede kolaylık sağladı. Kabul mektubunu almada çok zorlanmadım, yine üniversiteye gittiğimde kurumlarla rahatça iletişim kurdum. Mesela Fas'a giden arkadaşlarımdan bürokrasinin ve iletişimin zayıflığı sebebiyle ciddi sıkıntılar yaşandığını duymuştum. Ayrıca üniversite yerleşkesinin merkezi konumu, kütüphane ve yemek imkanları araştırma sürecini kolaylaştırıyordu. Diğer taraftan Mısır ve Suriye gibi köklü ilim merkezlerinde yaşanan siyasi çalkantılar ve krizler sebebiyle 2011'den sonra Ürdün zorunlu bir ilim rotası haline geldi. Akla gelebilecek bir diğer ülke Katar olsa da orada tefsir, kıraat ve fıkıh dışındaki İslami ilimlerde doktora programı bulmak pek mümkün olmadığı için hoca kadrosu geniş değildir. Diğer taraftan son yıllarda Ürdün'deki bazı hadis

¹ Başvuru için devlet üniversitelerinde kadrolu araştırma görevlisi veya doktor öğretim üyesi olmak, doktoraı son üç yıl içinde tamamlamış bulunmak, asgari 80 yabancı dil puanına sahip olmak ve QS, THE veya URAP sıralamalarında ilk 700 içerisindeki kurumlardan resmî kabul mektubu almak gerekmektedir. Süreç hakkında ayrıntılı bilgi ve başvuru adımları için bk. YÖK, "Doktora Sonrası Araştırma Programı (DOSAP)" (Erişim 15 Ağustos 2026).

² el-Câmiatü'l-Ürdüniyye (UJ), "The University of Jordan" (Erişim 20 Ağustos 2026).

hocalarının emeklilik sonrası ve belli hizmet süresinin ardından bir yıl verilen araştırma izinlerini Katar'da kullanmaya başladıkları görülüyor. Katar'ın ilmî ortamında görülen değişimlere rağmen özellikle yazın programdan yararlanmak isteyenler için sıcak hava olumsuz bir özellik olarak dile getirilebilir.

Ürdün'ü tercih etmemin bir diğer önemli sebebi de hocaların ilmî birikimidir. 1970'lerden itibaren Şam'da ve daha sonra el-Ezher'de yetişen akademisyenler Ürdün'e gelmiş. Bu hocalar; Muhammed el-Gazâlî, Mustafa es-Sıbâî, Nurettin İtır, Abdülfettâh Ebû Gudde ve Yusuf el-Karadâvî gibi önemli isimlerden ilim öğrenmişlerdir. Saydığım bu isimlerden de anlaşılacağı üzere ülkede tek tip bir ilmî anlayış yoktur. Dolayısıyla dışarıdan algılandığı gibi sadece selefî yöntemin hakim olduğu düşüncesi, gerçeği yansıtmamaktadır. Ayrıca buradaki selefilik denince akla siyasi yapılar gelmemelidir; söz konusu olan selefilik, metne ve rivayete dayalı ilmî bir yöntemdir. Dünyanın farklı üniversitelerinde bu yöntemin örnekleri vardır. Diğer bir ifadeyle Ortadoğu'da yer alması sebebiyle bazı kesimlerce selefî bir anlayışın hakim olduğu zannedilen Ürdün, siyasi düzlemde bu anlayışla taban tabana zıttır. İlmî düzlemde ise yukarıda isimlerini zikrettiğimiz akademisyenler dışında, dini ilimler ihtisası için devlet desteğiyle Avrupa'nın çeşitli üniversitelerine öğrenciler gönderilmiş, doktorasını tamamlayıp dönen bu akademisyenlerin katılımıyla ilmî çeşitlilik artırılmıştır.³ Üstelik bu anlayış ülkede tek başına hakim değildir. Kaldı ki Nuh el-Kudat ve Salah Ebû'l-Hac gibi geleneksel fikhî eğilimleri temsil eden isimler mevcuttur.⁴ Zaten Ürdün'ün ilmî zemininde Osmanlı mirası üzerine kurulu köklü bir fıkıh ve ilim anlayışı da varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla orada uzun yıllar eğitim alan hocalarımızın da belirttiği gibi, aşırılıklardan

³ Söz gelimi Ürdün Üniversitesinde görev yapan Dr. Alaeddin el-Adevî ve Dr. Ümâme Hamâşa hadis alanında, başka hocalar diğer alanlarda doktoralarını Batı'daki üniversitelerde tamamlamıştır.

⁴ Araştırma sürecimde Hanefî Fıkıh Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Salah Ebû'l-Hac'ın Amman'daki özel dersine katılma imkanı buldum. Bilhassa Türk cumhuriyetlerinden gelen talebelerin mezhep aidiyetini canlı tutan bu halkaları yerinde gözlemledim. Kendisi Ulûmü'l-İslâmiyyeti'l-Âlemiyye Üniversitesi Hanefî Fıkıh Fakültesi dekanlığını yürütmektedir. Muhammed Said Havva'nın verdiği bilgiye göre, Şâfiî ve Mâlikî Fıkıh Fakülteleri de bulunan bu üniversite, 80'lerde varlığını giderek hissettiren seleflerin etkisini azaltmak için Kraliyet ailesinden Emir Gazi Talal'ın dahliyle açılmıştır. Kurum hakkında ayrıntılı bilgi için bk. WISE, Câmîatü'l-Ulûmü'l-İslâmiyyeti'l-Âlemiyye, "The World Islamic Sciences & Education University" (Erişim 20 Ağustos 2026). Havva'ya göre, her ne kadar dört mezhebe ve tasavvuf erbabına destek verilmeye devam edilse de selefî ekol ağırlığını korumaktadır. Zira Daru'l-İfta ve camilerde seleflerin görev almasının önünde bir engel bulunmuyor.

uzak, farklı ekollerin bir arada bulunduğu dengeli ve renkli bir eğitim ortamı vardır.⁵

Eski Suriye ve Mısır'daki kadar yaygın olmasa da üniversite dışındaki ders halkalarının canlılığı, Ürdün'ün dikkat çeken önemli zenginliklerinden biridir. Camilerde veya vakıflarda hiçbir maddi beklenti olmadan, geleneksel yöntemle verilen dersler bulabiliyorsunuz. İcazet kültürünün devam etmesi de bu ders ortamlarını canlı tutuyor. Son olarak böyle bir yolculuğun görünmeyen kazanımı da dili ve kültürü yerinde öğrenmektir. Körfez ülkelerinde sokakta dil öğrenme imkanı kısıtlıyken, Ürdün Bilâdü'sh-Şâm bölgesinde olduğu için kültürü ve lehçesi çok canlı. Cezayir gibi yerlerdeki dil karmaşasının aksine Ürdün'de sokağa çıktığınızda herkesle rahatça konuşabiliyor, yaşayan Arapçayı bizzat tecrübe edebiliyorsunuz.

Gideceğiniz ülkeyi seçmek kadar, orada ne çalışacağınızı yani araştırma konunuzu belirlemek de işin önemli bir parçası. Konuyu doğru seçmek hem karşı taraftan kabul mektubu alırken hem de YÖK nezdinde başvurunun onaylanmasında işinizi bir hayli kolaylaştırıyor. Bir de tabii net bir konuya odaklanmak, orada geçireceğiniz zamanı dağıtmadan bir plan dahilinde yürütme fırsatı veriyor. Tabii ki bu programın tek amacı kapalı bir odaya çekilip sadece bir konuyu araştırmak değil; asıl mesele yurt dışı akademisini solumak ve o tecrübeyi kazanmak. Ama bu tecrübeyi de sağlam bir odak noktası etrafında şekillendirmek gerekiyor. Ürdün'e giderken akla ilk gelen ve en makul görünen konu, ülkedeki lisans ve lisansüstü düzeydeki hadis eğitimi olabilirdi. Fakat bu hususta daha önce yapılmış çalışmalar olduğu için ben kendime farklı bir rota çizmek istedim. Gireceğim derslerde, katılacağım sohbetlerde karşıma çıkacak en bariz konulardan birinin modern dönemde farklı platformlarda tartışılan hadisler olacağını düşündüm. Böylece araştırma konumu "Ürdün'de Hadis Tartışmaları" olarak belirledim. Bu konuyu Ürdün'de bulunduğum süre boyunca hem üniversite derslerinde hem hocalarla yaptığım özel röportajlarda hem de gençlerle yaptığım sohbetlerde takip etmeye çalıştım.

1.3. Genel İzlenimler

Program kapsamında 9 aya kadar destek verilmesine rağmen ben süreci yaz aylarında değerlendirmek durumundaydım. Bunun en temel sebebi, tahmin edileceği üzere ailevi koşullarımdı. Dönem içerisinde gidildiğinde çocukların okul durumları ve bir yıllık aranın ortaokul çağındaki öğrenciler için eğitimde kopukluğa sebep olabileceği düşüncesi, araştırmayı yaz tatiline çekmemi gerektirdi. Tabii

⁵ Ürdün'deki lisansüstü eğitim imkanları ve tecrübeleri hakkında daha fazla bilgi için bk. Mahmut Yusuf Mahitapoğlu, "Ürdün'de Lisansüstü Eğitim Tecrübesi", *Sosyal Bilimlerde Yurt Dışı Lisansüstü Eğitim ve Araştırma Tecrübeleri*, ed. Emir Kaya, Betül Kalender Yaşar (Ankara: Eskiyei Yayınları, 2024), 92-112.

meselenin diğer tarafında, yurt dışında sürekli aileyle birlikte olmanın onlarla vakit geçirmeyi gerektireceği ve çalışma temposunu kısıtlayabileceği gerçeği de vardı.

Biz de bu durumu aşmak için güzel bir ara yol bulduk. Sürecin ilk yarısında ailece birlikte hareket ettik; Petra başta olmak üzere Ürdün'deki tarihi, turistik ve kutsal mekanları ziyaret ettik. Böylece hem çocukların farklı bir kültürü tanınmasına ve dil pratiklerini geliştirmesine fırsat sunduk hem de ailece güzel bir deneyim yaşadık. Ortamın yabancılığını atlattığım ve alışma sürecini geride bıraktığım ikinci yarıda ise odağımı tamamen araştırmaya çevirdim. Yoğun bir tempoyla üniversitedeki derslere girdim, semâ meclislerine katıldım, seminerleri ve konferansları takip ettim. Sonuç olarak yaz dönemine denk gelmesi hasebiyle üniversitelerdeki sakinlik yer yer hedefleri zorlaştırsa da hem ailem için kıymetli bir yurt dışı tecrübesi hem de benim için oldukça verimli bir araştırma süreci oldu.

2. Ürdün'de Hadis Birikiminden İstifade ve Araştırma Sorunu Takip

Ürdün'deki kısıtlı vaktimi iyi değerlendirmek için çalışmaları üç ana alanda yürüttüm. Üniversite dersleri ve semâ meclislerini takip ettim, hocalarla mülakatlar yaptım ve ilim adamlarına ziyaretlerde bulundum. Ürdün'deki meslektaşlarımın yardımı sayesinde ortama hızla alıştım. Bu sayede tartışmalı konuları doğrudan hocalardan dinleme fırsatı buldum.

2.1. Ürdün Üniversitesinde Katıldığım Dersler

2.1.1. Prof. Dr. Ziyâd el-Abbâdî

Ziyad Hoca'nın dersine girmeden önce Ürdün'de doktora yapan arkadaşlarımla konuştuğumda, hocanın ülkedeki yerine dair önemli ipuçları almıştım. Kendisi Ürdün'de hadis usûlü ve ilel deyince ilk akla gelen isimlerden biridir. Ricâle ve illetli rivayetlere vukufiyeti o kadar üst düzeyde ki dersi ezberindeki usûl beyitleriyle yürütüyor. Klasik metinleri birebir okutarak talebesini ciddi şekilde terleten bir hoca; haliyle onun dersini hakkıyla takip eden birinin ilel ve usûl nosyonunu tam anlamıyla oturtmaması neredeyse imkansız. Bu ön bilgilerle Abbâdî hocanın dersine iştirak ettim. *Menâhicü'l-Muhaddisîn* adlı dersine üç defa katılma fırsatım oldu. Ders, muhaddislerin eserlerinde takip ettikleri yöntemleri konu almaktadır.⁶ Derste teknik bilgiler dışında ele alınan metinden örneklerin işlenmesi faydalı yönlerden biriydi. Ders daha çok teknik boyutta devam etse de yer yer hoca hadis tartışmalarındaki tavrına işaret eden vurgular yapıyordu. En dikkat çeken husus, Elbânî'nin de talebesi olmasının etkisiyle selefî bir yaklaşıma sahip olmasıdır.

⁶ Derste Merkezü'l-İhsân tarafından hazırlanan ve karekod uygulamalarıyla musannefât türlerine yönlendiren *Menâhicü'l-muhaddisîn* isimli eser takip edilmiştir.

Hadislere yöneltilen metin tenkitlerini ve modern yaklaşımları asla kabul etmiyor. Sahih olduğuna kanaat getirdiği bir hadisin mutlak olarak kabul edilmesini salık veriyor. Örneğin derste “Allah’ın eli” meselesini, lügat açısından tahlil ederek “Buna göre el kelimesi, birçok cisim için kullanılabilir ve anlamları da farklı olabilir. Lafzın müsterek olması, herkesin kullanımında aynı manaya gelmez. Allah’ın eline böyle yakınlık kurmak anlamlı olmaz.” şeklinde görüşünü serdetti. Yine taşın konuşmasını örnek vererek, konuşmanın farklı boyutlarının olduğunu buna göre Allah’ın konuşmasının insanla aynı olmayacağını bundan dolayı Mu‘tezile’nin kelimeler görüşünün doğru olmayacağını belirtti. Netice olarak hocanın, usûl ve rical eserlerine derinlemesine vakıf olduğunu, hadislere yaklaşımının selefi metoda dayandığını söylemek mümkündür.

2.1.2. Prof. Dr. Bâsim el-Cevâbire

Bâsim hocanın yüksek lisansta yürüttüğü Dirâsetü’l-esânîd dersine girdim.⁷ Derste, rical bilgisi, ilel, cerh-ta’dîl ve usûl konularının pratikteki kullanımı üzerine yoğunlaşıyordu. Ders, Ürdün’deki hadis derslerinin bize göre farklı olan yönlerini görmek açısından önemliydi. Zira bizde bu meseleler genel hatlarıyla ele alınıp mümkünse tahrir uygulamasıyla tamamlanırken bu derste hadis hakkında detaylı şekilde inceleme yapılıyor. Söz gelimi temel usûl kaideleri dikkate alınarak hadise doğrudan hüküm verilmiyor, hadisteki ravilerin rivayet sürecindeki özellikleri, şahid ve mütâbaat durumları derinlemesine inceleniyor. Bu yönüyle Ürdün hadisçiliğinin bize göre, usûl ve ilel konusunda daha önde olduğu söylenebilir. Bu yönüyle bir karşılaştırma yapma imkanı elde etmekle birlikte el-Cevâbire’nin tartışmalı hadislere bakış açısına dair bir kanaate sahip olamadım. Ancak derslerine katılan arkadaşlardan öğrendiğime göre Bâsim hoca da selefi çizgiyi takip ediyormuş.

2.1.3. Dr. Şifâ el-Fakîh

Şifâ el-Fakîh hocanın lisansta yürüttüğü, Ulûmu’l-hadis ve Mütûnu’l-hadis derslerine girdim.⁸ Derste usûl meseleleri sade bir dille işlenmekteydi. Hocanın usûl konularına hakimiyeti dikkat çekiciydi. Hazırladığı sunumla etkili bir ders işliyordu. Bize göre daha yoğun bir işleyişin olduğu söylenebilir. Ancak temelde aynı yöntemi takip ettiğimizi ifade edebilirim. Metin dersinde Buhârî ve Müslim’den seçme hadisler ele alınmıştır. Şifâ hoca önce metni okuyup genel bir mana verdi. Ardından hadisin isnadı gibi teknik hadis konularına girdi. Sadece hadisin metniyle yetinmedi, isnadla ilgili bilgileri önemseyişini hissettirdi. Hadisi anlama ve

⁷ Derste Abdülazîz el-Useyyim’in *Dirâsetü’l-esânîd* adlı eseri esas alınmıştır.

⁸ Derslerde sırasıyla Yâsir eş-Şimâlî’nin *et-Takrîb fî ulûmi’l-hadîs* ve *el-Vâdîh fî şerhi’l-hadîs* adlı eserleri takip edilmiştir.

günümüze taşıma konusu üzerinde epeyce durdu. Tartışmalı bazı hadislerle işaret edip, çözüm yollarından bahsetti. İlk bakışta anlaşılmasa da detaylı incelendiğinde sahih olan bir hadisin inkarının mümkün olmayacağı fikrindeydi. Örneğin “Şayet İsrâiloğulları olmasaydı, et kokmazdı. Havva da olmasaydı, karı kocasına ihanet etmezdi” (Buhari, “Enbiya”, 27) hadisinin tartışıldığına vurgu yaptı. Hadisi anlarken dilin inceliklerinin önemine değindikten sonra ihanetin farklı anlamlarının olabileceğini, buradaki ihanetin, Havva’nın eşini yasak elmayı yemeye davet etmesi anlamına geldiğini dile getirdi.

Şifâ hoca, bir taraftan teknik hadisçiliğe dönük olsa da diğer taraftan toplumsal meselelere de ağırlık vermektedir. Özellikle kadınlarla ilgili hadislerde olduğu gibi tartışmalı konuları izah noktasında üst seviye bir duyarlılığa sahiptir. Hocayla ilgili belirtmem gereken ikinci husus ise Ürdün’den istifade etmemizin anahtarı konumunda olmasıdır. Aşağıda geleceği üzere özel randevu teklifini kabul etti ve kendisiyle uzun bir soru cevap meclisi gerçekleştirdim. Daha da önemlisi, Ürdün Üniversitesi dışında kimlerden nasıl istifade edeceğimi izah etti. Bununla da kalmadı, hocalarla görüşmeler yapıp onlarla bir araya gelmemizi sağladı. Bir grup arkadaşımızla bizi ailece yemeğe davet ederek, misafirperverliğini de en güzel şekilde gösterdi.

2.1.4. Üniversite’deki Tez Savunmaları

Yaz döneminde hadis alanında 5 adet yüksek lisans savunması oldu. Danışman dışında 3 hocanın katıldığı savunmalarda, 2 hoca kurum içinden 1 hoca da dışarıdan misafir katılıyordu. Misafir hocalar Âli Beyt ve Yermük Üniversitelerinden geliyordu. Misafir hocanın değerlendirmesiyle başlayan toplantı, diğer iki hocanın eleştirileriyle tamamlanıyordu. Danışmanın karar yetkisi bulunmadığı için konuşmaya çok dahil olmadığını gözlemledim. Bu savunmalarda ilk dikkatimi çeken husus, son derece ciddi bir ortamda gerçekleşmesidir. Söz alan her bir hoca, çok ciddi eleştirilerde bulundu. Ancak çoğu öğrencinin cevherî/ağır düzeltme ile dahi olsa geçmesi, eleştirilerin ağırlığını azaltıyordu.⁹ Bunlara ek olarak, oryantalistlere dair bir doktora tezi de savunuldu. Çok ciddi bir hatası olmasına rağmen sonuç cevherî oldu. Genellemenin yapmaksızın bu savunmada oryantalist çalışmalara ön kabullerle yaklaşıldığını söyleyebilirim. Tabir yerindeyse oryantalist çalışmalar, reddiye yazılmak için ele alınmalı düşüncesi hakimdi. Oryantalistlerin yöntemlerini dikkate alarak bir cevaplama tarzına gidildiğini söylemek zor görünüyor.

⁹ Ürdün üniversitelerinde tez jürisi kararları genellikle doğrudan kabul (*nâcih*), şekli düzeltme (*tevcihî/ta’dilât şekliyye*), majör revizyon (*cevherî/ta’dilât cevheriyye*) veya ret (*râsib*) şeklinde verilmektedir.

2.2. Sivil Toplum Kuruluşlarındaki Konferanslar

2.2.1. Merkezü İmam Buhârî'deki Paneller

Merkez yıl içerisinde çok sayıda etkinliğe ev sahipliği yapıyor. Halihazırda bünyesinde semâ meclisleri ve haftalık paneller düzenlenmeye devam ediyor.¹⁰ Ürdün'deki diğer üniversitelerden hocaların da katılım sağlaması, farklı kurumlardaki akademisyenleri bir arada görme fırsatı veriyor. Bu kurumda katılım sağladığım programlar şunlardır:

Fiten Hadisleri: Kıyamet Alametleri ve Ümmetin Bilincinin İnşasındaki Etkileri

Programa katılan konuşmacılar şöyle: Prof. Dr. Abdülkerim el-Vureykât, Dr. Enes el-Mısri, Dr. Şifâ el-Fakîh, Hifâ Ziyâde, Necah el-Uzâm. Hifâ Ziyade ve Şifâ el-Fakîh, fiten hadislerini Buhari ve Müslim üzerinden tahlil ettikten sonra Abdülkerim Vureykât, fiten kavramının günümüzdeki değişimleri üzerinden bir konuşma yaptı. Yeni fitnelerin ortaya çıktığını söyledi. Hadislerdeki fitnelere bugün farklı yorumlar getirilebileceğinden bahsetti. Bütün olarak hadis tartışmaları açısından bakıldığında, programda fiten hadislere yönelik bir sübut probleminden bahsedilmedi. Daha çok anlaşılma ve fitnelere nasıl yaklaşılması gerektiğinden söz edildi.

Ziynet ve Süslenme: Meseleler, Hükümler ve Sorunlar

Programa katılan konuşmacılar şöyle: Dr. Abdülkerim el-Vureykât, Dr. Tehani Afif, Dr. Beyan Fahri, Dr. Abdullah es-Sayfi. Panel, Abdullah es-Sayfi'nin ziynet ve süslenmenin İslam hukukundaki yerinden, bazı hükümlerden bahsetmesiyle başladı. Dr. Abdülkerim el-Vureykât ise Buhârî'nin *el-Câmiü's-sahîh*'inde yer alan "Ziynet" kitabından hadisler okuyarak meselenin hadislerle ilgili yönüne değindi. Beyan Fahri ise toplumsal yönden giyinme ve süslenmeden bahsetti. Ziynetle ilgili hadislerin kabulü ve anlamına dair tartışmalardan ve günümüzde bazı hükümlerin değişip değişmeyeceğinden bahsedileceğini bekliyordum. Ancak bu yönde bir açıklamaya rastlayamadım.

Câmiu Hâdimül-Harameyn Program Tanıtımı

Dr. Abdüsselam Ebû Semha tarafından iki gün toplam 6 saatlik bir eğitime katıldım. Bu eğitimin temel amacı, hadis alanında önemli bir yeri olan Câmiu Hâdimül-Harameyn Programını tanıtmak ve örnek araştırmalar yapmaktır. Hoca, kurulum aşamasından programın en ince detaylarına kadar açıklamalar yaptı. Meselenin diğer bir yönü ise Türkiye'de de kullandığımız bir programın farklı bir ülkede nasıl kullanıldığı, dahası Arap hocaların teknolojik gelişmelere açık olmasıdır. Aslında bu çok şaşılabilecek bir durum değil. Ancak her hocamız, bu tür programları tercih

¹⁰ Merkezül-İmâm el-Buhârî (MİB), "Official Facebook Page" (Erişim 20 Ağustos 2026).

etmeyebiliyor. Söz gelimi, yukarıda ismi geçen Ziyad el-Abbâdî Hoca, Buhârî'deki sahâbîlerin hadis sayılarını elle saymayı tercih etmiştir. Ayrıca program tanıtımına katılan bazı hadis hocalarının uygulamayı çok iyi bilmediklerine şahit olduğumu da belirtmeliyim. Neticede hem programı daha detaylı öğrenmiş oldum hem de farklı bir ülkedeki kullanım sıklığına şahit oldum.

2.2.2. Merkezü'l-Medârik'teki Dersler

Kurumda fıkıh, hadis, kelam ve Arap dili gibi sahalarda klasik metin merkezli dersler okutulmaktadır.¹¹ Merkezin Türkiye ile ortak çalışmaları bulunmaktadır. Nitekim görevlendirmemden hemen önce Türkiye'den gelen bazı hocalarımız burada bir panel gerçekleştirdiler. Görevlendirmeden sonraki yıl ise İstanbul'da aynı kurumla ikinci bir panel daha yapıldı. Araştırma için Ürdün'e geldiğimde pek çok ismin bu panelden sitayişle bahsettiğini gördüm. Bu ilgiyi yerinde görmek için Medârik'teki Dr. Üsâme Nemr'in hadis usûlü ve şerh derslerine katıldım. Hoca, klasik usûle vukufiyetinin yanında Hanefîlerin hadis usûlüne olan yakınlığıyla dikkat çekmekte, selefî anlayışa dair ciddi tenkitler yöneltmektedir. Abdülmecid et-Türkmânî'nin Hanefî hadis usûlüne dair yazdığı *el-Medhal fî usûli'l-hadîs alâ mezhebi'l-hanefiyye* isimli eserini takip ettiği dersine de katıldım. Özellikle dersinde tartışmalı hadislere yer vermesi ilgimi daha çok çekti ve aşağıda geleceği üzere onunla röportaj yaptım.

2.3. Sema Meclisleri

Araştırma sürecinde yaklaşık bir ay boyunca geleneksel hadis semâ meclislerine iştirak ettim. Serd usûlüyle ortalama 100-150 hadisin okunduğu bu meclisler, hocaların rivayetleri anlama ve yorumlama yöntemlerini gözlemleme imkanı sundu.

2.3.1. Prof. Dr. Abdurrezzak Ebu'l-Basal

Abdurrezzak Ebu'l-Basal ile Tirmizî'nin eş-Şemâilü'l-Muhammediyye'sini ve İbnü'l-Cârûd'un *el-Müntekâ'sını* okuduk. Şemail dersinde özellikle tıpla ilgili hadislere yaklaşımı dikkatimi çekti. Bazı hadislerin kültürel ve tecrübi olduğunu ancak yine de vahye muhatap olması yönüyle önemli olduğunu vurguladı. *el-Müntekâ* fıkıh ağırlıklı bir eser olmakla birlikte bu eserin okunması esnasında çok fazla yorumlamaya gitmedik. Bununla beraber edindiğim genel izlenim hadislere dair kendi ictihadlarının olmasıydı. Diğer bir ifadeyle bir konuda hadis var ise onunla amel etmeyi gerekli görmektedir. Bu yönüyle selefî bir tarafı olduğu söylenebilir. Ancak

¹¹ Câmîatü'l-Ulûmî'l-İslâmiyyeti'l-Âlemiyye Üniversitesi Şâfiî Fıkıh Fakültesi Dekanı Doç. Dr. Emced Reşîd tarafından 2015 yılında kurulan Medârik, geleneksel usulle İslâmî ilimler eğitimi veren önemli merkezlerden biridir (Merkezü'l-Medârik (Medârik), "Official Website" [Erişim 20 Ağustos 2026]).

Basal Hoca klasik bir selefî hocanın üzerinde ilmi yetkinliği ve hadis yorumculuğu güçlü bir karakterdir.

2.3.2. Ahmed er-Rifâî

Rifâî, temel hadis kitaplarını icazetli bir şekilde okutmasıyla tanınmaktadır. Özel meclislerde öncelikle el-Aclûnî'nin (ö. 1162/1749), kırk ayrı kitaptan ilk hadislerin alınmasıyla oluşturduğu *el-Erbaûne'l-Aclûniyye* diye bilinen eseri okundu. Bir sonraki mecliste ise Mekkeli alim Şeyh Muhammed Said Sünbül el-Mekkî tarafından kaleme alınan *Evâilü's-Sünbûliyye*'si okundu. Kitap, çeşitli İslami ilimlere dair önemli ilkleri ve öncülükleri ele alır. İslam tarihinin ilkleri, fıkhi meselelerdeki öncüler, ilk fetvalar, hadis rivayetlerindeki öncüler gibi konulara değinilir. İki eserin okunması esnasında çok fazla açıklamaya gidilmedi.

Bir grup hoca ve öğrenci her Çarşamba Ahmed er-Rifâî'nin evinde meclis kurarak Müslim'in *Sahih*'ini okumaktaydı. Bir yıldır devam eden dersin 3 meclisine katılma fırsatı buldum. “Buyû” bölümünden “Cihad” bölümüne kadarki hadislerin okunduğu derslere katıldım. Bu derslerde serd usûlüyle ortalama 100 hadis okunuyor, hoca gerekli yerlerde izahlar getiriyordu. Bu derslerde doğrudan hadis tartışmalarına dair bilgilere yer verilmese de zaman zaman hocanın yöntemini, hadis anlayışını izhar ettiği anlar görölüyordu. Söz gelimi dersin birinde, vasiyetle ilgili hadisler okundu. Bu hadislerden biri de meşhur kırtas hadisiydi (Müslim, “Vasiyet”, 20). Ahmed er-Rifâî, hadisin lafzında geçen *أَهْجَرَ* “Yoksa (hastalığın şiddetiyle) sayıklıyor mu?” ifadesini açıklama gereği duydu. Sayıklamanın bir peygamber için doğru olmayacağı, Hz. Ömer'in “bize Kur'an yeter” ifadesinin Hz. Peygamber'i hastalık anında yormamak için söylendiğini belirtti. Zira aksi durumda peygamberin görevini yapmadığı anlamına gelir ki bu da mümkün değildir. Bu tartışma üzerinden Şiîlerin, vasiyette Hz. Ali'nin kendisinden sonra halife olarak açıklanacağı iddiası da dile getirildi. Ahmed er-Rifâî, böyle önemli bir konuda peygamberin asla susmayacağını, zira tartışma sonrasında bazı şeylerin vasiyet edildiğini, ayrıca Hz. Ali'nin daha sonra kendisinin halife olması gerektiğine dair bir girişimin olmadığını belirterek konuyu izah etti.

2.3.3. Muhammed Sami Muhammed Ali

Suriyeli Muhammed Sami Muhammed Ali, kıraat alanında öne çıkmakla birlikte elde ettiği hadis icazetleriyle meşhur biridir. Kendisinden bir aylık sürede Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inin bir kısmını dinledim. Dersin belli kısımlarında ben de hadisleri okudum. Hadislere dair genel açıklamalar dışında tartışılan meselelere değinmedi. Fıkıhta Şâfiî olan hoca, ders esnasında okunan hadislerin mezheplere göre delil olma durumundan bahsetti. *Sünen* dışında Nevevî'nin *el-Erbaûn*'unu, Bûsîrî'nin *Kaside-i Bürde*'sini ve İbn Ebî'l-İz'in *Kaside-i Miyye*'sini okudum ve icazetlerini elde ettim. Okunan kasidelere bakıldığında hocanın tasavvufa yakın bir

isim olduğu söylenebilir. Her ne kadar bu derslerde hadis tartışmalarına dair veri elde edemesem de çok sayıda hadis okuma yönünden istifade ettiğimi söyleyebilirim.

2.4. İkili Görüşmeler ve Toplu Ziyaretlerden Elde Edilen İzlenimler

2.4.1. İkili Görüşmeler

i. Dr. Şifâ el-Fakîh

Şifâ el-Fakîh hocayla uzun bir röportaj gerçekleştirdim. Öncesinde hazırladığım soruları kendisine yönelttim. Her bir soruya itinayla cevap verdi.¹² Hoca her hadisi tek tek açıklamaya gerek duymadan, bu tür hadisleri “el-Ehâdisü’s-Sahîhayn” isimli derste ele aldıklarını dile getirdi. Toplumda herkeste olmasa da sünnetin dinde delil olma konusunda şüpheleri bulunanların varlığından bahsetti. Ancak ele aldıkları derslerle bu sorunun üstesinden geldiklerini ifade etti. Bu tür tartışmaların Türkiye’ye nispetle Ürdün’de daha az olduğunu ekledi. Oryantalistler, tarihselciler ve Kurâniyyûn hakkında sorduğum sorulara da sünnetin intikal süreçlerinden bahsederek cevap verdi. Ona göre sahih kaynaklarla günümüze ulaşan hadislerin anlaşılmasında ve günümüze taşınmasında yeterince gayret edilirse sorun kalmayacaktır.

ii. Dr. Üsâme Nemr

Dr. Üsâme Nemr, itikatta Eş’arî ve fıkhıta Şâfiî mezhebine mensup olduğundan Ürdün’de rastlanabilecek farklı simalardan biridir.¹³ Derslerinde özellikle fıkıh bilgisi olmadan hadislerin anlaşılamayacağını dile getirdiğini fark ettim. Ayrıca

¹² “Türkiye akademi camiasında ve sosyal medya platformlarında tartışılan bazı hadisler yer almaktadır. Hz. Aişe’nin evlilik yaşı (Buhârî, “Nikâh”, 38), gelecekte yapılacak savaşlar ve fitneler, Mehdi’nin çıkışı, İmamların Kureyş’ten olması (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 18/62; 19/318), resim yapmanın yasak olması, Hz. Peygamber’in evlilikleri, namaz vakitlerinin elli vakitten beşe indirilmesi (Müslim, “İman”, 263), mürtedin öldürülmesi (Buhârî, “Cihad”, 149), Hz. Musa’nın Âdem’e “Sen kendi günahın sebebiyle insanları cennetten çıkaran ve onları bedbaht edensin” demesi, Havva olmasaydı kadınlar ihanet etmezdi, yemeğe düşen sineğin diğer tarafını batırma (Buhârî, “Tıb”, 58), deve sidiğinde şifa olması (Buhârî, “Tıb”, 6), Hz. Peygamber’in Medine’de bir Yahudi tarafından büyülenmesi gibi hadisleri nasıl değerlendiriyorsunuz?” diyerek sorular yönelttim.

¹³ Uzun yıllar Zerka Üniversitesi Şeriat Fakültesi Usûlü’l-dîn Bölümünde görev yapan, bölüm başkanlığı ve dekan yardımcılığı gibi idari vazifelerde bulunan Dr. Üsâme Nemr, halen Câmiatü’l-Ulûmi’l-İslâmiyyeti’l-Âlemiyye (WISE) bünyesindeki Da’vet ve Usûlü’l-dîn Fakültesinde öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir. Akademik çalışmalarının yanı sıra Medârik Merkezi başta olmak üzere sivil platformlarda geleneksel halka tarzı hadis usûlü ve şerh dersleri vermeye devam etmektedir.

tasavvufî çizgiye de yakın biridir. Şifâ hocaya sorduğum soruyu Üsame hocaya da yönelttim. Hoca, hadislerin detaylı araştırılmasından sonra metin açısından tenkit edilebileceğini kabul etmektedir. Ancak bu işlemin yine alimlerin görüşleri çerçevesinde yapılması gerektiğini düşünüyor. Bunun için de dil başta olmak üzere fıkıh usûlü, fıkıhî mezheplerin yöntemleri, kelamî mezhep imamlarının ve alimlerinin yöntemleri, mantık ilmi gibi birçok arka plan bilgisine sahip olunması gerektiğine vurgu yaptı. Tekli hadis çalışmalarından bahsederek bir hadisin anlaşılması için ne kadar büyük bir çabanın gerektiğini vurguladı. Söz arasında tasavvuftaki keşf yöntemiyle hadislerin tespitine değindik. Hoca, bu yöntemin doğru olmadığını söylerken uydurma da olsa tasavvufta önem verilen hadislerin manen kullanılabileceğini ifade etti. Kur'ân'dan ve sünnetten delil getirerek Mevlid-i nebî'nin kutlanmasında bir sakınca olmadığını belirtti.

2.4.2. Toplu Ziyaretler

i. Prof. Dr. Muhammed İd es-Sâhib

İd es-Sâhib, hadis alanındaki derin bilgisiyle birçok öğrenciye rehberlik etmiş yetkin bir akademisyendir. Ziyaretimiz öncesinde fakülte'deki arkadaşlarım hocanın ilmî profilini tam manasıyla Batı tarzı bir araştırmacı olarak özetlemişlerdi. Meselelere yaklaşımı geleneksel çizgide kalsa da araştırma metodundaki titizliğine ve Fuat Sezgin'e olan hayranlığına özellikle dikkat çekmişlerdi. Hatta oradaki genel kanaat, onun onayından ve süzgecinden geçen bir tezin akademik kusur barındırmayacağı yönündeydi. Ben de bu bilgiler ışığında hocanın uzmanlık alanını dikkate alarak görüşmemizde; "Bugün bize ulaşmayan hadisler var mıdır?", "Bazı mevkuf hadislerin aslı merfû olabilir mi?" şeklinde sorular yönelttim. Hoca geniş bir izah getirmek için hadis tarihi ve hadislerin güvenilir şekilde aktarılmasından bahsetti. Daha sonra tartışmalı hadislere geçtik. Kendisine İsrâiloğullarından bir grubun fareye çevrilmek suretiyle cezalandırılmasına (Buhari, "Bedu'l-halk", 15) dair hadisten bahsettik. Hoca bu hadisi sahih kabul etmesi yanında anlaşılabilir olduğunu belirtti.

ii. Prof. Dr. Şeref el-Kuda

Şeref el-Kuda Hoca, bizim genel olarak "Ehl-i Hadis" diye tavsif ettiğimiz çizginin günümüzdeki en bariz temsilcilerinden biridir.¹⁴ Meseleleri ele alırken

¹⁴ Ürdünlü Şeref el-Kuda, hadis sahasındaki uzmanlığı ve yetiştirdiği birçok öğrenciyle tanınır. Birçok bilimsel çalışma yanında çeşitli projelerde yer almıştır. Akademik çalışmalarının yanı sıra, 15 yıldan fazla bir süre Ürdün ve Katar'da cuma namazı hutbeleri vermiş ve çeşitli dini ve eğitim kurumlarında konferanslar ve dersler icra etmiştir. Şeref el-Kuda, Arap dünyasında tanınmış bir alim olup, Ürdün, Malezya ve diğer ülkelerdeki üniversiteler için danışmanlık yapmış ve sınav komitelerinde yer almıştır.

mezheplerin öne sürdüğü deliller ile hadislerden elde ettiği kendi delillerini bir araya getirip mukayeseli bir tahlile tabi tutar; neticede ise kendi içtihadını ortaya koyup onu tercih eder. Yaklaşık 5 saat süren görüşmemiz esnasında dikkatimi çeken en önemli husus, sadece hadis sahasında değil farklı alanlarda da yetkin birikimiyle İslam aleminin güncel meselelerine özgün çözümler üretmesiydi. Hemen her konuda araştırmaları neticesinde içtihatlarında bulunması sebebiyle dışarıdan katı selefi bir yaklaşım göttüğü zannedilse de aslında o, herhangi bir mezhep veya ekolün sınırlarına sıkışıp kalmayan müstakil bir ilmî tavra sahiptir. Bundan dolayı da devletlerin belli mezhepleri dayatmasını veya bir mezhebin öne çıkarılarak körü körüne tarafgirlik yapılmasını açıkça tenkit etmektedir.

Görüşme sırasında bazı hadislere dair yorumlarını sordum. Örneğin fiten hadislerinin sübutunu kabul ettiğini, ümmetin maruz kaldığı kriz ve meşakkatlerin, Mehdi'nin zuhuruna zemin hazırlayan belirleyici faktörler olduğunu dile getirdi. Gazze'deki olaylardan sonra Batı'daki İslam'a giren kimselerin görülmesinin Güneş'in batıdan doğacağına dair hadisiyle yorumlanmasını doğru bulmadı, bu durumun Batı'nın bugünkü durumunu ifade etmeyeceğini, melhame hadislerinin yine doğuya işaret ettiğini belirtti. Ayrıca mehdi hadisinin mütevatir olmasa da inkar edilemeyeceği görüşündedir. Makâsıd vurgusuyla bazı hadislerin bugün hükmünün kalkacağına dair yorumlar hakkında görüşünü sordum. Makâsıdcıların da metne bağlı kalanların da hataya düştüğü yerler olduğunu ne nassı ne de makâsıdı dışarıda bırakmanın doğru olacağını belirtti.

Kadının tek başına yolculuk hususu hadisine dair soruma, illetin geçmişte güvenlikken günümüzde mesafe olduğunu dile getirdi. Bu hadisi özel olarak çalıştığını, tüm hadis metinlerinin zamandan bahsettiğini, buna göre illetin zaman olduğuna dikkat çekerek bugün zamana göre bir belirleme yapılabileceğini söyledi. Sorulardan bir diğeri hilalin gözetlenmesiydi. Hoca, bu konuda hem Suud'un hem Türkiye'nin hata ettiği görüşündedir. Suud'un teleskopla gözetlemede hata ettiğini, ölçümlerinin sorunlu olduğunu dile getirdi. Türkiye'nin ise hesaplamaları dikkate almakla birlikte Güney Amerika'da gözle görmeye itimat ederek hata ettiğini, zira Türkiye'de ertesi gün saat 10 civarındayken Güney Amerika'da gözlem yapılmasının doğru olmadığını dile getirdi. Ayrıca meridyenlerin belli bir noktadan başlatılmasının esasını kimin belirlediğini sorgulayarak eleştirisini yineledi. Ona göre dünya üçe bölünmeli ve buna göre ortak bir karar alınmalıdır. Bir yerden görme ilkesinin, dünyanın her yeri için geçerli olmayacağını düşünmektedir. Diğer taraftan farklı günlerde başlamanın da sorun teşkil etmeyeceğini rahatlıkla dile getirdi.

iii. Prof. Dr. Muhammed el-Haverî

Prof. Dr. Muhammed el-Haverî, Ürdün'ün Yermük Üniversitesinde¹⁵ görev yapan tanınmış bir isimdir. Ürdün hadis camiasında Muhammed el-Haverî denilince akla ilk gelen alan şüphesiz *ilel* ilmidir. Eserlerinde muhaddislerin yöntemleri ve günümüz sorunlarına yönelik hadislerin uygulanabilirliği gibi konuları ele almıştır. Kendisi tam manasıyla sıkı bir gelenekçi olup, Ürdün üniversitelerinde görev yapan akademisyenler arasında çalışkanlığı ve üretkenliğiyle bilinir. Ziyaretimiz esnasında dikkatimi çeken en belirgin vasfı da hadis mirasına ve usûle olan bu tavizsiz bağlılığı ile teknik konulardaki derin vukufiyetiydi. Hocaya hadis inkarına dair tartışmalardan bazılarını görüşümü belirtmeksizin sordum, tartışmalarda karşı tarafın kullandığı delilleri sıraladım. Hoca, ilk etapta biraz şaşırırsa da sorularımı cevapladı ve hadislere dair güveninin tam olduğunu belirtti.

iv. Prof. Halid eş-Şormân

Yermük Üniversitesinde İslami İlimler ve özellikle hadis alanında uzmanlaşmış tanınmış bir öğretim üyesidir. Daha çok konulu hadis çalışmalarına yoğunlaşmıştır. Ziyaretimiz sırasında bizlere *el-Hadisü'l-Mevzûi* isimli kitabını hediye etti. Bu konunun hadis alanında kabul gören bir alan olduğunu, belli esaslarının bulunduğu belirtti. Her konulu hadis araştırmacısının aynı şeyi yapmadığını, bu alanda takip edilmesi gereken belli esaslar olduğunu dile getirdi. Tartışmalı hadisleri ele alırken bu metodun önemli olduğunu da ekledi.

v. Prof. Dr. Muhammed Said Havva

Mûte Üniversitesinde¹⁶ görev yapan Muhammed Said Havva, hadis sahasındaki çalışmalarıyla tanınmakla birlikte babasına benzer şekilde İslami ilimlerin hemen her sahasında dersler vermiş bir isimdir. Ürdün'deki İslami düşüncenin ve eğitim sisteminin önemli simalarından biri olup klasik mirasa vukufiyeti yanında modern meselelere getirdiği çözümlerle öne çıkmaktadır. Kendisi aynı zamanda şeriat sınırlarını aşan tasavvufi anlayışlara ve katı selefi yaklaşımlara yönelttiği eleştirilerle bilinir. Hoca ile Mevlit Kandili vesilesiyle bir araya geldik ve davetli olduğu bir cemiyete birlikte iştirak ettik. Bazı selefi çevrelerin aksine mevlid programına katılmaktan çekinmeyen hoca, orada sohbet edip nasihatlerde bulundu. Dönüş yolunda hadislerin anlaşılması ve yorumlanması üzerine yaptığımız sohbette hoca, meseleye dair yaklaşımını temelde iki ana eksene oturttu: İlk olarak, senedi sahih olduğu halde yanlış anlaşılan veya tevil gerektiren rivayetlere dikkat çekti. Kadınların “dininin ve aklının eksik” olduğunu bildiren rivayeti örnek vererek buradaki ifadenin bir aşığılama değil, yaratılıştaki duygusal yoğunluğa ve akıl-duygu

¹⁵ Câmiatü'l-Yermûk (YU), “Yarmouk University” (Erişim 20 Ağustos 2026).

¹⁶ Câmiatü Mûte (MU), “Mutah University” (Erişim 20 Ağustos 2026).

dengesine işaret eden pedagojik bir durum olduğunu dile getirdi. Nitekim kadınlardaki bu duygusallığın neslin yetişmesi için ilahî bir hikmet barındırdığını, Hz. Süleyman kıssasındaki Belkıs örneğinde olduğu gibi kadının ferasetinin kimi zaman erkeklerden dahi üstün olabileceğini vurguladı. Benzer şekilde kadının “kaburga kemiğinden yaratıldığı”na dair rivayetin de lafzî değil, kadının tabiatındaki hassasiyeti ve onunla idare etme zaruretini anlatan nebevî bir mecaz olarak okunması gerektiğini belirtti. İkinci olarak ise senedi sahih görünse dahi metninde problem bulunan rivayetlerin tenkidi üzerinde durdu. Hz. Süleyman’ın bir gecede 70 kadını dolaşması gibi bazı rivayetlerin sened bakımından sağlam görünse de metin açısından sorunlu olduğunu ifade etti. Bu bağlamda Elbânî’nin hadis tashihi konusundaki yöntemini de eleştirerek onun zayıf ile hasen arasındaki farkı yer yer gözden kaçırdığını ve tashihlerinde mütesâhil davrandığını söyledi. Ona göre hadisler hem sened hem de metin tahliliyle birlikte ve zahirî anlamın ardındaki derin manalar gözetilerek değerlendirilmelidir. Hocanın bu kuşatıcı tavrı, seleflerin katı yaklaşımlarına karşı takındığı tavırda da kendini gösteriyordu. Nitekim “üç mescid hadisi”nin zahirinden hareketle başka mescitlere yolculuk etmeyi bidat sayan görüşü isabetli bulmadığını, benzer şekilde Kerak’taki sahabe kabirlerini ibret almak ve hatırlamak gayesiyle ziyaret etmekte hiçbir mahzur olmadığını ifade etti.

vi. Prof. Dr. Ali el-Acîn

Şu anda Ürdün’ün Âli Beyt Üniversitesinde¹⁷ ders veren Acîn, *el-Erbaûne’t-Tatviriyye* adlı eseriyle dikkat çekmektedir. Bu eserde, okuyucunun anlamasını kolaylaştırmak amacıyla şemalar ve alıntılara yer vermiştir. Çalışmaları, hadis ilminin günümüz ihtiyaçlarına uygun şekilde ele alınmasına odaklanmaktadır. Hocanın çalışmalarından da anlaşıldığı üzere, hadislerin günümüzde anlaşılmasına yoğunlaşmaktadır. Bu doğrultuda; hadis usûlü, cerh-ta’dîl ve ilel gibi temel uzmanlık konuları kavrandıktan sonra, hadislerin günümüze nasıl aktarılacağı meselesine yoğunlaşmak gerekir. Zira başka bir eserinde Buhârî’nin İlim Bölümü’ndeki hadisleri modern dönemdeki eğitim metotlarını dikkate alarak yorumlamaktadır. Ancak bu yorumlamalar genel geçer yorumlar olmayıp, eğitim alanındaki teknik terimlerle desteklenmiştir. Bu da göstermektedir ki Ali Hoca, hadis alanı dışında psikoloji, sosyoloji ve özellikle eğitim alanında altyapıya sahip biridir. Bu kadar güçlü yorumlar yapmasının arkasında çeşitli alanlara dair yetkinliği dikkat çekmektedir. Hocayla görüşmemizde hadislerin anlaşılmasına dair meseleler de konuşuldu. Tartışmalı hadislerle çok yer vermedi. Ancak konuşmalarından hadisleri kabul etmekle birlikte çağa uygun bir yorum yapacağı söylenebilir.

¹⁷ Câmîatü Âli’l-Beyt (AABU), “Al al-Bayt University” (Erişim 20 Ağustos 2026).

2.4.3. Öğrenci Görüşmeleri

Ürdün Üniversitesinde karşılaştığım iki öğrenciye bazı sorular yönelttim. Bu gençlerden biri İngilizce bölümü son sınıf, diğeri turizm işletmeciliği 3. sınıftaydı. İngilizce bölümü okuyan gence, kendi görüşümü belli etmeden sinek hadisini (Buhârî, "Tıb", 58), Musa ile Âdem arasındaki tartışmaya dair hadisi (Buhârî, "Kader", 11), "İmamlar Kureyş'tendir." (Müşned, 3/129), kadının tek başına yolculuğu, Mehдинin çıkması, deve idrarı, kadınların aklının eksik olması gibi hadisleri okuyup, bu hadislerin Hz. Peygamber'e ait olduğundan ve sahih olduklarından bahsetmedim. Hadisleri ilk duyduğunda şüpheyile yaklaştı. Şimdiye kadarki İslami bilgisine göre anlam veremedi ve kabullenmedi. Ancak söylediklerimin temel kaynaklarda geçen hadisler olduğunu belirtince doğrudan görüşünü değiştirdi. Ona göre bir hadis sahih bir kaynakta geçiyorsa illaki bir izahı vardır. Reddetmek doğru değildir. Diğer gence de benzer yaklaşımlar sundum, ondan da benzer tepkiler aldım. Açıklamalarını tam olarak bilmeseler de sahih bir hadisi inkar yoluna gitmediler. İki gencin de dinî tartışmaları ve özellikle tartışmalı hadisleri öğrenmek için sosyal medyayı aktif bir şekilde kullandıklarını fark ettim. Temel İslami ilimler dışında bilgilerinin olmadığını söyleyen gençler, hadis inkarcılarına karşı güncel değerlendirmeler ve dersler yapan hocaları takip ediyorlar. Çeşitli platformlarda video kayıtları bulunan hocalardan söz ettiler. Verilen bilgilere göre, Ürdün'de hadis tartışmalarının daha çok uzmanlar arasında gerçekleştiği, sosyal medyada az da olsa bu tartışmaların yer bulduğu söylenebilir. Asıl dikkat çeken ise gençlerin tartışmalı hadisleri inkar yoluna gitmemeleridir.

Değerlendirme

Seksen günlük Ürdün tecrübem, ülkenin özellikle son on yılda savaş öncesi Suriye'yi andıran canlı bir ilim merkezine dönüştüğünü gösterdi. Dünyanın dört bir yanından gelen öğrencilerin gayreti ve yetkin hocaların birikimi takdire şayandı. Ürdünlü akademisyenler cerh-ta'dîl, ilel, usûl ve klasik metin hakimiyeti gibi teknik alanlarda son derece üst düzey bir birikime sahipler. Ancak hadis tarihine dair modern yaklaşımlara ve dil engeli sebebiyle Türkiye'deki çalışmalara mesafeli duruyorlar. İhtilaflı hadisler bağlamında genel tabloyu "selefi tutum" ve "yorumu merkeze alanlar" şeklinde özetlemek mümkündür. Selefi çizgidekiler sübutu sahih metinleri lafzıyla kabule yönelirken; diğer grup dilsel analiz, makasid ve fıkıh usûlüyle rivayetleri anlamlandırmayı tercih etmektedir. Ortak payda ise derinlemesine sened-metin tahlili yapmadan hüküm verilmemesidir. Toplumda ve bilhassa gençlerde ise sahih bir hadisi reddetmek yerine onu doğru anlama ve savunma eğilimi hakimdir.

Kaynakça

- AABU, Câmiatü Âli'l-Beyt. "Al al-Bayt University". Erişim 20 Ağustos 2026.
<https://aabu.edu.jo/EN/Pages/default.aspx>.
- Mahitapoğlu, Mahmut Yusuf. "Ürdün'de Lisansüstü Eğitim Tecrübesi". *Sosyal Bilimlerde Yurt Dışı Lisansüstü Eğitim ve Araştırma Tecrübeleri*. ed. Emir Kaya, Betül Kalender Yaşar. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2024.
- Medârik, Merkezül-Medârik. "Official Website". Erişim 20 Ağustos 2026.
<https://madarik.net/>.
- MİB, Merkezül-İmâm el-Buhârî. "Official Facebook Page". Erişim 20 Ağustos 2026. <https://www.facebook.com/markaz.bokhari/>.
- MU, Câmiatü Mûte. "Mutah University". Erişim 20 Ağustos 2026.
<https://www.mutah.edu.jo>.
- UJ, el-Câmiatü'l-Ürdüniyye. "The University of Jordan". Erişim 20 Ağustos 2026.
<https://www.ju.edu.jo>.
- WISE, Câmiatü'l-Ulûmi'l-İslâmiyyeti'l-Âlemiyye. "The World Islamic Sciences & Education University". Erişim 20 Ağustos 2026. <https://www.wise.edu.jo>.